

Arany János az *ly* hangról és betűről

A mai olvasó is sok érdekes és tanulságos cikket találhat Arany Jánosnak az 1860-as években megjelent folyóirataiban (a Szépirodalmi Figyelőben és a Koszorúban). Ezeknek Arany volt a felelős szerkesztője és kiadója, s a közölt cikkek egy része is tőle származik, bár nem szerette feltüntetni e saját hetilapjaiban, hogy a kisebb-nagyobb cikkek, tanulmányok, glosszák stb. közül mit írt ő maga.

Összes műveinek kritikai kiadásában a „Prózai művek” három nagy terjedelmű kötete 1962–1968 között jelent meg (Arany János összes művei. X., XI. és XII. kötet. Szerk. KERESZTURY DEZSŐ. Akadémiai Kiadó, Bp.). A költő folyóirataiból a XI. és a XII. kötetet sajtó alá rendező NÉMETH G. BÉLA azt válogatta be az ÖMűv.-be, ami biztosan Arany János tollából származik, s a többi hatalmas anyagból is olyasmit szemelgetett, amiről valószínűnek gondolta Arany szerzőségét. (Az utóbbiak közlését zárójelek közé tett kérdőjellel zárta.) Nem vette azonban fel azt az *ly* hanggal és betűvel foglalkozó szerkesztőségi megjegyzést, amely szerintem kétségtelenül Aranytól való. NÉMETH G. BÉLA ott — a Koszorú című folyóirat „Vegyes” rovatában — ennek a névtelen kis cikknek talán nem tulajdonított jelentőséget.

Az alábbiakban betűhíven közlöm ezt az *ly*-es cikkecskét, a Koszorú második (1864-i) évfolyamának 25. számából, az 599. lapról, ahol Arany a Pesti Naplóban akkor folyó nyelvi vitához szól hozzát:

„A »P.N.« tárczájában érdekes vitát folytatnak Nyakas és Csalomjai urak egyes magyar szavak leírása fölött, támaszkodva az élő nyelvre. Különös érdekű az *ly* fölötti vita, melynek egyszerű vagy összetett voltát, ancepsségét [= kettős, kétoldalú voltát] stb. leginkább az *élő nyelvből* szándékoznak kifejtetni. De vajon (vajjon, valyon, vallyon) nem szörszálhasogatás-e az egész? Van-e vidék, hol az *ly*-ra valami *különös* hang volna? Tisza-Duna közt, Tiszántúl, Erdélyben egyszerűen *j*-nek hangoztatják, Dunántúl *lj*-nek vagy *ll*-nek vagy egyszerű *l*-nek is, a hangzót ez utóbbi esetben meglágyítván (így Tiszántúl jány, Nagy-Körös vidékén lány, Dunántúl leány; juk, luk, lik stb.). Így a *mely* szót mej, melj, mell-nek ejtik különféle vidékek szerint, de valami *különös hangot* sehol sem mondanak. Bajos e részben az élő nyelvre támaszkodni, — minthogy abban semmi szükség nincs reá, s egyszerűen mellőzni lehetne, — csak a hagyományos orthographiában kell megnyúgodnunk, ha már egy erős forradalommal ki nem törülhetjük — a mint hogy nem törülhetjük — az összetett betűket (cs, gy, ty stb.) nyelvünkől, hogy egyszerű egyes jegyeket hozzunk helyökbe. Fejet kell előtők hajtunk, mint az angolnak az *ö th*-i stb. a francziának *ch*-ja, *eaux*-ai, a németnek *sch*-i előtt.”

Arany János mint szerkesztő gondosan ügyelt folyóirataiban a helyesírásra, de az *i—í, u—ú, ü—ű* hangok rövidségének-hosszúságának jelölése általában a nyomdától, a szedőktől függött.

Milyen érvek szólnak amellet, hogy az idézett kis cikket (vitakozó megjegyzéseket) valóban Arany János írta?

1. Arany rendszeres olvasója volt a kor legjelentősebb napilapjának, a Pesti Naplónak. NÉMETH G. BÉLA meg is jegyzi, hogy nagy költőnk a történetekre élénken figyelő ember volt, aki első pesti éveiben minden este fölment a P. N. szerkesztőségébe, Kemény Zsigmondhoz az időszzerű eseményekről hallani, meghányi-vetni azokat (Arany János ÖMűv. XII, 358). Ott az újságban az *ly* hangról és betűről folyó vita is szóba kerülhetett.

2. Arany a magyar nyelv és helyesírás kérdéseivel mindig szívesen foglalkozott. Emlékeztet „A »vajon« kérdéséhez” című írása (ÖMűv. XI, 517–20), melyben ezt a kérdőszót nem *valyon, vallyon, vajjon* stb., hanem a legegyszerűbb *vajon* alakban javasolja írni; így találjuk ezt az idézett szerkesztőségi vitázó megjegyzésben is.

3. Arany János prózai műveire nagyon jellemző, hogy író kortársaitól eltérőleg aránylag sürűn él az aláhúzásos (nyomtatásban dőlt betűs) kiemelések eszközével. Nos, a tárgyalt szerkesztőségi megjegyzésben tizennégy ilyen kiemelést találunk.

4. Arany szerzősége mellett szól a Nagykörös vidéki nyelv említése is, hiszen költőnk kilenc évig volt nagykörösi lakos. (A palóc vidék *ly*-ezéséről nincs szó a vitacikkben, de azt Arany nemigen ismerhette.)

Az idézett kis helyesírási cikk fő mondanivalóját abban látom, hogy helyesírásunkban nem kell mindig „az élő nyelvre támaszkodni”, meg kell tartanunk a több száz éves *ly* betűnket, és ha már eddig jól éltünk vele, „a hagyományos orthographiában kell megnyúgodnunk”.

† PÁSZTOR EMIL